

Прогресс, 1984. – 365 с.

8. Норт Д. Институції, інституційна зміна, функціонування економіки. – К: Основи, 2000. – 200 с.

9. Шаститко А. Механизм обеспечения соблюдения правил (экономический анализ) // Вопросы экономики. – 2002. – № 1. – С. 32-49.

10. Шаванс Б. Типы и уровни правил в организациях, институтах и системах // Вопросы

экономики. – 2003. – № 6. – С. 4-21.

11. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35. – Вып. 2. – С. 3-20.

Статья поступила в редакцию 12.01.2007

Г.М. ПИЛИПЕНКО, к.е.н., доцент,
Ю.І. ПИЛИПЕНКО, к.е.н., доцент,
Національний гірничий університет

ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА САМОРЕГУЛЮВАННЯ У СУЧАСНІЙ ЗМІШАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Соціально-економічні перетворення в Україні закономірно висунули на передній план проблему формування національної моделі регулювання економіки. Загальновизнаним є той факт, що у сучасних умовах найбільш ефективною є модель змішаної економіки, де ринкові регулятори поєднуються із регулюючою функцією держави. Все це викликає значну зацікавленість дослідників теорією і практикою державного регулювання.

Незважаючи на значний доробок світової філософсько-політичної та економічної думки, дискусії з приводу ролі та місця держави в економіці не вщухають. Про це свідчать численні публікації як російських, так і українських вчених. Особливо слід відзначити фундаментальні праці С.Серьогіної та Ф.Шамхалова, в яких досліджується взаємодія держави з іншими інститутами суспільства [1-2]. Серед напрацьованих українських вчених заслуговують на увагу роботи, що стосуються взаємодії державного регулювання і ринку. В.Мамутов і М.Чумаченко акцентують увагу на правовій основі поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції в умовах України [3-4]. Проблеми коригування необґрунтованого втручання держави в ринковий механізм за рахунок демократії піднімається в роботах В.Новицького, М.Павлишенка, В.Сікори та В.Гейця. Останній розглядає масові громадські інститути як протидіючий механізм невиправданому втручанню держави в економіку [5-8].

Нашу увагу привернуло не стільки широке трактування проблем формування інституціональних основ змішаної економіки, скільки більш вузькі питання, пов'язані з характером взаємодії механізмів ринкового саморегулювання та державного регулювання.

Метою даної статті є аналіз теоретичних концепцій щодо механізмів регулювання економічних систем, визначення факторів, що впливають на формування оптимального співвідношення держави і ринку, і на цій основі визначення ролі держави в умовах перехідної економіки.

Першим систематизованим теоретичним обґрунтуванням механізму саморегулювання економіки є концепція класичної школи, яка базується на передумові про раціональну поведінку незалежно діючих економічних суб'єктів в умовах повної економічної свободи. Завдяки останній у суспільстві формується механізм конкуренції, який виконує функцію погодження економічних інтересів. Саме цей механізм спонтанного розвитку виступає у А.Сміта «невидимою рукою» ринкового регулювання. «Переслідуючи свої власні інтереси, індивід часто більш дієво слугує інтересам суспільства, ніж тоді, коли свідомо намагається цього досягти», – стверджує автор [9, 331]. Державі за таких умов відводиться роль забезпечення безпеки і правопорядку, включаючи захист приватної власності. «Для того щоб підняти країну із самого низького ступеня варварства до найвищого ступеня добробуту, потрібні лише мир, легкі податки і терпимість в управлінні – все інше забезпечить природний рух речей» [9, с.332]. Такий погляд на регулюючі сили економічного розвитку було закладено і у неокласичну теорію. Використовуючи принцип невтручання держави в економіку, неокласики досліджували виключно ринковий механізм встановлення рівноваги між виробництвом і споживанням.

© Г.М. Пилипенко, Ю.І. Пилипенко, 2007

У подальшому разом із поглибленням процесів усунування виробництва, концентрації і централізації капіталу, посиленням монополістичних тенденцій і загальноекономічної нестабільності відбулися принципові зміни у механізмі функціонування економіки, які виражалися у посиленні свідомого регулювання з боку держави. Весь посткласичний період розвитку економічної теорії характеризується відмовою від більшою мірою абстрактних схем ринкової рівноваги і переходом до дослідження реальної економіки, в якій ринок функціонує в умовах впливу на нього екзогенних факторів. Різні школи і напрями вже не могли залишити без уваги сферу свідомого впливу на ринкові процеси, наділяючи, однак, регулюючі структури різним ступенем втручання у спонтанний порядок. Так з'явилось велике розмаїття теорій – від ідей крайнього лібералізму про невтручання держави у ринковий механізм до концепцій створення централізовано-планових економік.

Для неокласичної парадигми характерним є дослідження взаємодії держави і ринку з позиції недосконалості механізму саморегулювання економіки (так звані «фіаско» ринку, які держава має компенсувати). За такого підходу і загальними принципами функціонування держави в економіці висувуються виключно принципи, детерміновані ринковою формою господарювання. «Наші принципи не дають жорстких рецептів щодо того, в яких межах доцільно використовувати уряд для спільного виконання завдань, які важко або неможливо виконати посередництвом строгого добровільного обміну, тобто за допомогою ринку. У кожному випадку, коли пропонують удатися до урядового втручання, слід скласти балансову відомість із записами переваг і недоліків такого кроку. До недоліків слід віднести те, що втручання уряду становить загрозу свободі» [10, с.29].

На аналогічній концепції базуються підходи до визначення функцій держави в економіці й інших відомих американських дослідників. «На нашу думку, у розвинутому суспільстві державний апарат повинен за допомогою податкової системи створювати фонди для таких суспільних нужд, яких взагалі не може запропонувати суспільству ринок. Існуюча думка про те, що функції даних служб у деяких випадках краще всього здійснює ринок, зовсім не означає, що ми повинні відмовитися від пошуку інших шляхів, коли ринок чомусь з цим справляється», – стверджує відомий представник сучасної неокласичної теорії Ф. фон Хайек [11, с.365-366]. Таким чином, держава виконує те, що не може ринок.

Оскільки в основі механізму ринкового саморегулювання знаходяться дії раціональних індивідів, націлених на максимізацію корисності або прибутку, то даний механізм спрацьовує у напрямку реалізації тільки вигідних «проектів». Невигідні у плані доходності сфери діяльності залишаються поза дією ринку. І якщо вони породжують соціально-економічні проблеми для суспільства, то виникає потреба у їх свідомому коригуванні. Отже, у міру виявлення проблем, з якими не справляється ринок, розширюються і функції держави.

Такий підхід до визначення функцій держави в економіці не може вважатися конструктивним. Перш за все слід наголосити, що «невидима рука ринку» і «регулююча рука держави» у дійсності не є антиподами. Сучасне суспільство є складною системою, в якій окремі елементи формуються і функціонують як за рахунок самоорганізації, так і свідомої організації. Якщо ми будемо розглядати ринок як підсистему суспільства, якій властиве саморегулювання, то ми зустрінемо в ній елементи, свідомо контролювані і регульовані. Прикладом може бути жорстка організація і планування на окремих підприємствах, які діють в умовах конкурентного середовища і економічної свободи.

Щодо держави, то як регулюючий механізм стосовно до ринку, вона виступає свідомо управляючою підсистемою, для якої, одночасно, є характерними спонтанні процеси. Останні проявляються у прагненні економічних суб'єктів реалізувати в першу чергу приватні інтереси. Добре відомим є факт існування досить жорсткої конкуренції між державними службовцями за кар'єрне просування з метою доступу до більшого обсягу економічних благ.

Іншим прикладом може бути прагнення досягнення власної вигоди у виборчому процесі і сфері формування економічної політики. Ще Й. Шумпетером було відзначено, що під час виборчого процесу численні кандидати намагаються продавати виборцям свої програми, саме так, як, наприклад, виробник автомобіля намагається продавати свою продукцію споживачам на ринку [12, с.223]. Відомий дослідник поведінки інституціональних структур у сфері політики Дж. Б'юкенен стверджував, що «людина, яка здійснює вибір, ототожнює свої економічні інтереси з благами, які мають для неї суб'єктивну цінність. Така поведінка характерна не тільки для ринку, але й політики... Застосування концепції обміну до аналізу політики спростовує відому філософську оману, що люди беруть участь у політичній діяльності, мотивуючись загальним прагненням до пошуку добра, справедливості і краси» [13,

с.21-22).

Отже, регулювання і саморегулювання ні в якому разі не можна протиставляти одне одному, оскільки в сучасних умовах розвитку економіки вони не виключають, а доповнюють одне одного. Система державного регулювання економіки не витісняє ринок, а розвивається разом з ним, приєднується до нього, видозмінюючи тим самим механізм суспільної координації економічних інтересів.

З іншого боку, закономірності еволюції сучасних економічних систем визначають роль держави не просто як компенсатора недосконалості ринку, а як суспільного інституту, що виражає і забезпечує реалізацію загальнонаціональних інтересів, не обмежуючись при цьому тільки сферою економіки. Західна цивілізація, яка йшла шляхом розмивання общинної організації життя, поступово розробила нову форму інтеграції і саморегуляції. При переході на індустріальний тип розвитку створювалися нові інтегруючі механізми, засновані на особистій політичній і економічній свободі індивідів, які у процесі життєдіяльності формують спільні інтереси [14, с.156]. Суспільство, яке функціонує завдяки таким механізмам, називається громадянським суспільством. Його основними складовими виступають практично всі елементи соціальної, професійної, демографічної, національної, конфесійної, культурної, духовної й іншої самоорганізації суспільства.

Основою громадянського суспільства є механізм саморегулювання, який дозволяє людині реалізувати свою подвійну природу як індивідуального і суспільного організму. Відбувається поступове усвідомлення не тільки своїх егоїстичних інтересів, але й інтересів різних груп. Такі інтереси неможливо реалізувати безпосередньо, тому вони знаходять своє опосередковане втілення у формуванні суспільних організацій, а держава виступає офіційним виразником спільних інтересів.

Отже, завдання держави пов'язуються не тільки з коригуванням недоліків ринку. Вони передбачають визнання її ролі у забезпеченні балансу суспільних інтересів, соціальної стабільності і захисту національних інтересів при проведенні як внутрішньої, так і зовнішньої політики. І якщо говорити про модифікацію функцій держави у сучасних умовах, то скоріше за все слід вести мову про передачу регулюючих функцій не ринку, а інститутам громадянського суспільства.

Виходячи з вищевикладеного, досліджувати функції держави, а тим самим і встановлювати певне співвідношення між саморегулю-

ванням і регулюванням у конкретній економіці, слід на основі пізнання конкретно-історичних умов розвитку країни і цілої низки інституційних чинників, що здійснюють вплив на нього і, між іншим, більшість з яких є складовою інфраструктури громадянського суспільства.

Ми вважаємо, що одним з визначальних факторів, що впливають на встановлення того чи іншого сполучення механізмів саморегулювання і державного регулювання у кожній конкретній економіці, є економічні умови розвитку країни в конкретній історичній період. Тут мають бути враховані: рівень продуктивних сил, структура економіки, ступінь розвиненості ринкових відносин (адаптованість відносин власності ринковій формі зв'язку, інфраструктура, існуючий тип конкуренції тощо).

Економічні фактори визначають і пріоритетне використання тих або інших форм економічної політики. Так, акцент на переважне застосування бюджетних важелів впливу на економіку в кейнсіанській моделі обумовили дві обставини. По-перше, різке збільшення з періоду «Великої депресії» 1929 року самого федерального бюджету США абсолютно й щодо валового національного продукту країни. По-друге, крах виключно грошового регулювання кон'юнктури в період кризи 1929-1933 років. Відмова від бюджету маневрування в консервативній моделі, навпаки, була викликана неефективністю бюджетних заходів в умовах посилення інфляції і стрімкого зростання бюджетних дефіцитів, які зберігалися навіть у період переходу економіки у фазу підйому.

Економічні фактори, що спричиняють наявність тих або інших форм впливу на економіку, у реальній дійсності сполучаються з дією факторів соціального порядку. Іншими словами, економічний вплив повинен мати певну соціальну базу як для сприйняття, так і для впровадження у суспільну свідомість ідей регулювання. Оскільки економічна політика держави формується в результаті взаємодії та боротьби різних економічних інтересів і є їх рівнодіючою, завжди існує можливість тиску на державні інститути різних політичних сил. Досить сильний вплив у певній мірі зацікавлених структур, може звести нанівець можливість функціонування обраної моделі поєднання ринкових і свідомо регулюючих засад. Тому необхідною умовою функціонування обраної моделі регулювання є наявність соціальних верств, що мають досить сильні економічні інтереси і стимули забезпечити виконання поставлених цілей.

Крім розглянутих соціально-економічних факторів, що визначають модель регулювання

національної економіки, значну роль у її формуванні відіграють і такі вироблені протягом багатьох поколінь елементи, як стан суспільної свідомості, культура, релігія, пануючі морально-етичні норми та цінності тощо. Вони здійснюють значний вплив на характер економічного розвитку і, у підсумку, визначають національну специфіку моделі ринкової економіки.

Так, успішне функціонування японської моделі, що припускає всеосяжне втручання держави майже в усі сторони громадського життя, стало можливим тільки завдяки особливим національним рисам японців, таким як схильність до погоджених дій на всіх рівнях – від індивідуального до суспільного, як от прищеплений нації колективізм і патерналізм. Ці риси знаходять своє вираження в почутті причетності та лояльності до певної соціальної і виробничої спільноти, високій розвиненості національної самосвідомості, пріоритеті інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності йти на матеріальні жертви заради добробуту країни. Ці ж фактори визначають і неможливість посилення тоталітарних тенденцій і реалізації державних інтересів на шкоду суспільним.

З іншого боку, в моделі економіки США, яка сформувалася всім ходом історичного процесу становлення і розвитку підприємницьких структур у даній країні, психологія вільного підприємництва й індивідуалізму виступає визначальним фактором зведення до мінімуму державного втручання в економіку. Досить розвинена демократія, що гарантує свободу кожному в плані захисту його інтересів за допомогою законів, є надійним гарантом проти можливого державного придушення приватних інтересів.

Аналізуючи світову практику взаємодії державного регулювання і ринкового саморегулювання, можна відзначити ще одну немаловажну закономірність. При конкретному сполученні визначених нами факторів формування тієї чи іншої моделі регулювання частка держави і ринку в цих моделях ніколи не була жорстко визначеною. Навіть у досить ліберальних національних моделях, де регулюючий вплив держави було зведено до необхідного мінімуму, мали місце періоди посилення ролі держави. І, навпаки, жорстко централізовані економічні системи «допускали» у свій механізм регулювання ринкову стихію. І в першому, і в другому випадках економічна система тільки виграла.

Можна стверджувати, що вся історія розвитку ринкової економіки в найбільш загаль-

ному вигляді є історією пошуку оптимального співвідношення між масштабами і формами державного втручання в економіку та ступенем розповсюдження конкурентних, саморегулюючих механізмів. В економічній літературі досить широко обговорюється проблема хвилеподібного характеру даного співвідношення, посилення ролі однієї складової механізму економічного розвитку за рахунок відносного зменшення іншої. Так, наприклад, С.Ф.Серьогіна вказує на подібну закономірність при дослідженні у різних країнах питомої ваги державних витрат у загальному обсязі ВВП, справедливо відзначаючи, що «... в ході історичного розвитку економічної системи відбувається по чергове посилення двох суперечливих форм організації економічних процесів – ринкового механізму і державного регулювання економіки» [1, с.192].

Звичайно, що зміна співвідношення між механізмами державного регулювання та механізмами саморегулювання зумовлюється необхідністю підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни, тими пріоритетами, які висувуються на відповідному історичному етапі розвитку суспільства. Дані пріоритети можна умовно звести до соціальних (наприклад, вирішення проблем зайнятості та соціальної справедливості) і економічних (наприклад, стимулювання економічного зростання, подолання інфляційних тенденцій, підвищення конкурентоспроможності економіки) напрямів трансформації траєкторії руху національної економіки.

З даної точки зору співвідношення між механізмами державного регулювання та механізмами саморегулювання є, власне, тією формою розвитку економічної системи, завдяки якій досягаються дані пріоритети. Отже, можна стверджувати, що повнота і ступінь реалізації таких соціально-економічних завдань є критерієм досягнення оптимальності співвідношення цих механізмів, доказом стабільності економічної системи.

На наш погляд, як найбільш узагальнюючий теоретичний критерій оптимальності взаємодії механізмів саморегулювання та державного регулювання можна застосовувати показник максимізації суспільного добробуту. Даний показник містить у собі як кількісні (наприклад, темпи економічного зростання, обсяги ВВП на душу населення, обсяги споживання окремих товарів тощо), так і якісні (індекси розвитку людського потенціалу, індекс інтелектуального потенціалу, рівень медичного обслуговування, тривалість життя, стан навколиш-

нього середовища і т.п.) складові, що дозволяє системно аналізувати результативність розвитку суспільства.

Звичайно, оптимум співвідношення між державою і ринком – це, насамперед, теоретична абстракція, певне припущення про «ідеальний» стан механізмів економічного розвитку, досягнення якого практично не можливе, враховуючи складність та мінливість економічної системи, суперечливість взаємодії її елементів. Одночасно, знання про таку теоретичну модель дозволяє розробляти більш дієві заходи щодо коригування траєкторії соціально-економічного розвитку у бік більш оптимальної.

Визначивши теоретичні засади дослідження співвідношення державного і ринкового регулювання у побудові національних моделей економіки, слід звернутися до реалій розвитку вітчизняної економіки. І тут ми не можемо не констатувати той факт, що ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, виходить далеко за рамки ліберальних концепцій, які так наполегливо пропонували прихильники Вашингтонського консенсусу. Довготривалий і майже безрезультативний шлях реформування вітчизняної економіки у плані формування в ній моделі, націленої на розвиток, показав, що відсутність пізнання глибинних історичних особливостей країни приводить до впровадження таких варіантів реформ, які відторгаються суспільною свідомістю.

Саме тому при побудові національної моделі регулювання нагальною потребою є пошук загальних закономірностей функціонування і взаємодії сфер ринку і держави, з'ясування того, як ці закономірності трансформуються у конкретних історичних умовах певної країни. Від розуміння характеру формування співвідношення ринкових механізмів і державних регуляторів в економічній системі залежить і сама можливість вирішення конкретних питань про ефективність управління економічними процесами за допомогою заходів економічної політики.

Аналізуючи трансформаційні зміни в Україні, слід визнати, що за роки реформування в її системі виникли майже всі основні ринкові інститути. Старі інституціональні структури централізовано-планового управління зазнали серйозних модифікацій або зовсім були витіснені новими елементами. Ринок отримав можливість функціонувати на основі взаємодії попиту і пропозиції, за якими знаходяться економічні інтереси господарюючих суб'єктів. З іншого боку, сформувались важелі державного макроекономічного регулювання, що дозволя-

ють у певних межах впливати на економічну поведінку. Однак становлення і розвиток формальних інститутів ще далеко не завершено. Сьогодні ми є країною, де старий інституціональний каркас вже зруйновано, а новий ще не закінчено. Все це вимагає корінних змін ролі держави.

«Роль держави якісно відрізняється на етапах становлення, формування ринкової економіки і в умовах, коли функціонує добре злагоджена і відрегульована економіка ринкового типу. Самоорганізація, а ринок – класичний зразок самоорганізації, притаманна досить стійким системам і мало ефективна у період переходу від однієї системи до іншої», – стверджує відомий російський вчений Л. Абалкін [15, с.6]. «Очевидно, що лібералізація економіки при слабкості або деградації державних інститутів здатна привести до непередбачених результатів. Тут визначаюче значення має не просто радикалізм або ступінь лібералізації, не поступовість або швидкість темпів реформування, а сила або слабкість державних інститутів», – наголошує Ф. Шамхалов [2, с.492].

Отже, держава у перехідній економіці має бути сильною. Ця сила полягає в тому, що, виступаючи ініціатором реформ і створюючи демократичні інститути, держава за рахунок жорсткого економічного регулювання могла б запроваджувати в життя нею ж самою прийняті закони. Якщо держава слабка, вона не може забезпечити регулятивних і інституціональних умов для функціонування ринку. Ніякий інститут, окрім держави, не може сформувати ринкову систему господарювання з усіма її інститутами і забезпечити виконання ринкових правил. Таким чином, з одного боку, держава у своїй економічній політиці має слідувати ліберальним тенденціям, а з іншого – вводити ринкові відносини у прийнятні для суспільства рамки, трансформуючи їх для досягнення суспільних цілей.

Аргументи на користь посилення регулюючих функцій держави в українському суспільстві знаходяться в площині історичних і національних особливостей країни, для якої були притаманні традиції сильної державності. Цьому сприяли:

1. Історично довготривалий період існування колективістських утворень. Так, протягом довготривалого історичного часу найважливішим соціальним інститутом російського народу була селянська територіальна община. У її межах затверджувались принципи зрівнялівки, колективізму і особливої політичної культури. Як стверджує відомий дослідник даних

процесів Л.Семеннікова, «корпоративна структура суспільства потребує сильної централізованої держави, яка пов'язує воедино общини, здійснює функції управління, розпорядження власністю, ідеологічного, духовного, політичного контролю тощо. Влада при цьому є обмеженою і не стиснута ніякими рамками, повністю підпорядковує суспільство» [16, с.109].

2. Християнська релігія і, в подальшому, як не парадоксально, комуністична ідеологія. Християнство виникло як вчення, що протистоїть класовій диференціації і соціальній нерівності, тому на ранніх етапах ідея соціалізму була виражена в ньому досить сильно. Православне християнство виховувало і стверджувало колективізм (соборність) і підтримувало державну владу, наділяючи правителя значною владою і оточуючи його особою містичними можливостями прийняття єдино вірного рішення.

3. Інертність економічного мислення. Планова система командної економіки і довготривале обмеження можливостей використання права економічного вибору сформували особливий тип суспільної свідомості, для якого характерні пасивність, нездатність до здійснення самостійної діяльності, надія на всемогутність державної влади.

Слід також визнати, що сучасне перехідне суспільство в нашій країні є неоднорідним за своєю соціальною структурою. До влади приходять представники різних соціальних верств і виражають, в першу чергу, власні інтереси. Останні далеко не завжди повною мірою співпадають із суспільними. Досліджуючи основні риси української олігархії і аналізуючи її вплив на розвиток ринкової демократії в Україні, В.Д.Сікора і Б.В.Сікора стверджують, що «приватні, корисливі групи олігархів всілякими способами деформують державну політику в інтересах власного збагачення. Це проявляється у тому, що економічна політика уникає тих напрямів, які невідгідні олігархам, і сприяє здійсненню тих цілей, які бажані для них. Так, олігархи всіляко гальмують розвиток прозорої конкуренції, дійового і неупередженого судочинства, не допускають вільного виходу на ринок і відходу з нього» [8, с.176].

Тому необхідно за рахунок суспільних механізмів протидіяти загрозам бюрократизації державного апарату, загостренню політичних суперечностей, які виникають між інтересами, програмами і діями різних партій і соціальних груп. А такі механізми можуть сформуватися тільки у громадянському суспільстві, яким, на жаль, наша держава ще не є. Тому принципово важливим для закінчення перехідного періоду

буде поєднання реформ у економічній і політичній сферах. Якими б слабкими не були колені демократії в українському суспільстві, врешті-решт тільки демократія дозволить створити в ньому ефективну модель соціально-економічного розвитку.

Література.

1. Серегина С.Ф. Роль государства в экономике. Синергетический поход. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2002. – 288 с.
2. Шамхалов Феликс. Государство и экономика. Власть и бизнес. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – 714 с.
3. Мамутов В. Про поєднання держрегулювання і ринкової саморегуляції // Економіка України. – 2006. – №1. – С.59-65.
4. Чумаченко М. До проблеми поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції // Економіка України. – 2006. – №8. – С.79-81.
5. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування: Монографія / За ред. В.М.Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500с.
6. Новицький В.Є. Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку// Економіка України. – 2005. – №7. – С.49-57.
7. Павлишенко М. Демократизація власності – основа демократизації суспільства // Економіка України. – 2006. – №9. – С.12-25.
8. Сікора В.Д., Сікора Б.В. Олігархізм, опозиція та ринкова демократія в Україні // Актуальні проблеми економіки . – 2004. – № 9. – С.173-182.
9. Сміт А. Дослідження про природу та причини добробуту націй / Пер. О.Васильєвої, М.Межевікіної, А. Малівського. – К.:Port-Royal, 2001. – 594с.
10. Фридмен М. Капіталізм и свобода (отрывки из книги) // Экономика и организация промышленного производства. – 1991. – № 7.
- 11.Хайек Ф. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики. – М.:ИРИСЭН. – 2006. – 644 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1983. – 345с.
13. Бьюкенен Дж. Нобелевские лауреаты по экономике. – М., 1997.
14. Демидов А., Шарипов Р. Интеграция общества в посттоталитарный период // Общественные науки и современность. – 1993. – № 3. – С. 156-163.

15. Абалкин Л. Роль государства в становлении и регулировании рыночной экономики // Вопросы экономики. – 1997. – № 6. – С.4-12.

16. Семенникова Л. Цивилизационные парадигмы в истории России // Общественные нау-

ки и современность. –1996. – №5. – С.107-120.

Статья поступила в редакцию 17.01.2007

М.В. ГОРДОН,
Н.В. ОЛЕНЦЕВИЧ, *к.э.н., доцент,*
Донецкий национальный технический университет

ЦЕЛЕВАЯ ФУНКЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ТЕОРИИ

Проблема места и роли государства в рыночном механизме хозяйствования не теряет своей актуальности по мере осуществления трансформационных преобразований и приближения украинской экономической системы к моделям рыночной экономики. В ходе продолжающихся дискуссий особую остроту приобретают вопросы формирования целей экономической политики, ее общей направленности, степени воздействия на различные сферы общественной жизни и деятельности хозяйствующих субъектов, на государственные и негосударственные институции, на отдельных граждан. Примечательно, что со второй половины 90-х годов XX в. украинские ученые стали уделять этим вопросам более пристальное внимание, понимая, что хаос и бесконтрольность в процессе перехода от плановой к рыночной экономике могут разрушить сам процесс. В опубликованных в связи с этим работах отмечалась необходимость заметного присутствия государства в трансформационных процессах, в частности, для проведения транзакционной политики и формирования «общественного транзакционного сектора» [1, с.114]. С другой стороны, усиление экономической роли государства и попытки восстановления его функций на фоне формирования либеральной модели экономики вносят определенную нестабильность и непоследовательность в трансформационные процессы, что на деле проявляется в действиях многочисленных составов правительства Украины на протяжении переходного периода. Осмысление сложившейся практики в работах украинских экономистов А.Гальчинского, В.Гееца, Б.Панасюка, А.Скрипника и ряда других приводит к выводу о необходимости поиска оптимальной модели государственного присутствия в экономике, прежде всего с позиций концептуальных целей и подчиненных им функциональных задач [2-4].

Научное определение целевой функции

экономической политики государства уже сейчас, в условиях стабилизации рыночных преобразований и накопления реальных основ дальнейшего развития, имеет существенное значение, поскольку определяет вектор экономического и социального прогресса и формирует очертания будущей модели общества. Более того, научное обоснование главной и функциональных целей экономической политики государства в рыночных условиях хозяйствования, их количественных и качественных характеристик, приоритетов и субординации способно выявить формирующиеся сегодня тенденции развития страны - как под влиянием глобальных общемировых процессов, так и на фоне национального макроэкономического структурирования и факторов экономического роста.

Обзор научных публикаций по данной проблематике показал, что наряду с солидными наработками в вопросах обоснования границ и методов государственного вмешательства в экономику, остаются недостаточно изученными отдельные аспекты рассматриваемых проблем. В частности, по-разному трактуется экономический смысл целеполагания в экономической политике государства, его этапы и сущностные характеристики. Не нашли достаточного обоснования вопросы влияния институциональных процессов в качестве первичных факторов на разработку и формирование стратегических ориентиров экономической политики государства с точки зрения согласования интересов хозяйствующих субъектов.

Целью данной статьи является обоснование применимости концептуальных положений институциональной теории к анализу целевой функции экономической политики государства и разработка предложений по учету институциональных факторов в процессе согласования интересов субъектов экономической политики.

Исходной посылкой исследования явля-

© М.В. Гордон, Н.В. Оленцевич, 2007